

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Davida Nováka „Drobná vrchnostenská sídla a vrchnostenské dvory 13.–17. století“. Plzeň 2017.

309 str., 94 obr., 48 grafů a 14 tab. v textu, 4 exkurzy, příloha E na CD.

Předložená disertace je výsledkem dlouholeté badatelské práce autora, která započala již v bakalářském studiu. Již po prvním prolístování bylo zřejmé, že se nejedná o běžnou disertaci z oboru kastelologie, ale o práci v níž autor definoval svoje teoretická východiska a přistoupil k problematice vlastním způsobem. Formuloval to tak, že je třeba „opustit dosavadní přístup a vybudovat nový teoretický model“. Dále je v práci hodně poznámek pod čarou, takže patrně někdy bude problém rozhodnout, zda je důležitější text či poznámky.

V Úvodu (str. 11-14) jsou stanoveny základní cíle a struktura práce. V druhé kapitole „Současný stav a perspektivy výzkumu“ (str. 15-78) se věnuje otázkám vzniku pozemkové vrchnosti a kriticky hodnotí dvě hypotézy vzniku šlecht, jednak z panovnickovy družiny a jednak z rodových předáků. V této souvislosti hovoří o hlubokém kontrastu mezi těmito názory (str. 15), což neodpovídá skutečnosti, protože v obou hypotézách se prolínají obě možnosti jen s důrazem na intenzitu. K tvrzení, že roste počet odhalovaných raných sídel na venkově mimo hradská centra (str. 18), by bylo třeba doložit citaci. V této kapitole se odráží dobrá orientace autora v západoevropské literatuře, ale na okraji zájmu zůstala produkce středoevropská, samozřejmě kromě Čech. V práci zaměřené na dvory by neměla chybět citace L. Kajzer: Dwory w Polsce od średniowisza do współczesności, Warszawa 2010, nebo S. Flgenhauer-Schmiedt: Hard. Ein Wüstungskomplex bei Thaya in niederösterreichischen Waldviertel, St. Pölten 2008. V podstatě autor hodnotí práce podle toho, zda jsou podle jeho hlediska zaměřeny na inovativní přístup k problematice či nikoliv. Proto prý v moravském prostředí panuje lepší stav, ale je v něm patrný jistý tradicionalismus bránící rozvinutí inovativních pohledů (str. 46), nebo, že „...i v ospalé střední Evropě se postupně blýská na lepší časy“ (str. 46). Zde je možno poznamenat, že určité téma se skládá z velkého množství jevů, které je možno vzájemně porovnávat z různých hledisek. Je proto pochopitelné, že mladý badatel v tom hledá nové možnosti, kterými by obohatil poznání. Plně lze souhlasit s tím, že tradiční pojmosloví založené na termínech tvrz, hrad, hrádek, dvůr je lepší nahradit termínem sídlo. Podle očekávání a tématu práce je větší pozornost věnována dvorům a stanovení variant. V otázkách inovace využívá zajímavý sociologický model vztahu času a akceptace. Veliká pozornost je věnována teoretickému modelu v třetí kapitole (str. 79-97) zaměřené na struktury, události, sídla a krajinu. Podle specializace zkoumá autor sídla z hlediska hospodářství, obranyschopnosti, společenské interakce, organizační komplexity, komunikační dostupnosti a imprese i kontroly, což mu umožnilo sledovat účel těchto sídel. Jako čtvrtá je zařazena kapitola „Cíle výzkumu“ (str. 98-100), kterou bychom očekávali více vpředu. Cíle jsou jistě velmi ambiciózní, zaměřené na novou klasifikaci, utřídění a interpretaci a další interpretační výstupy. Jsou přesně a komplikovaně formulovány, takže jejich konkrétní podoba není vždy zcela zřejmá. Viz například větu: „Jedná se o variantu typologické analýzy, která se nezakládá na jednoduchých dispozičních znacích, ale na komplexu deskriptivních proměnných, které vyjadřují odlišné funkční aspekty.“ (str. 98). Nepochybuji však, že autorovi, plně ponořenému do studované problematiky, je to jasné. Náplní páté kapitoly „Evidence, metody a analýza“ (str. 101-155) je poloha sídla za využití různých modelů a přístupných dat. Zvláště data LLS (letecké laserové skenování) umožňují velmi přesnou půdorysnou dokumentaci sídla v terénu, jak je to dokumentováno na obr. 12, takže asi není daleko doba, kdy terénní náčrty budou v podstatě jen dokumenty historické ceny. V šesté kapitole se autor věnoval analýze funkčních potenciálů sídel a výsledkem je několik map Čech, na nichž je zřejmé, že nízký potenciál se vyskytuje v hornatém pohraničí (obr. 32), kdežto nízký a vysoký fortifikační potenciál je takřka rovnoměrně rozprostřen po celém území (obr. 33) a další mapy. Výsledkem je pak poznatek, že hospodářský potenciál je základem dlouhodobého fungování sídla, sídla bez významnější fortifikační funkce byla zakládána v časném novověku, sídla s vysokou společenskou interakcí existovala dlouhou dobu a byla zakládána ve dvou vlnách. Celá tato kapitola zabývající se problematikou celých Čech již podstatně přesahuje rámec práce zaměřené na drobná vrchnostenská sídla. V sedmé kapitole (str. 171-201) analyzuje účel vrchnostenských sídel, která podle velikosti rozdělil na drobná, středně velká a velká. Několika grafy je vyjádřen vztah mezi účelem a chronologickým zařazením v několika horizontech (13.-14. stol., 15. stol., 16. stol., 17. stol. a mladší). Rovněž i kapitola „Informační potenciál distribučního vývoje“ (str. 202-227) je doplněna grafy a mapkami a podobně vypadá i devátá kapitola „Doplňkové analýzy a alternativní přístupy“ (str. 228-242). V desáté kapitole „Diskuse“ autor zdůvodňuje svoje postupy a zkoumané objekty rozděljuje na typologické varianty (neopevňené rezidence, hrazená sídla, opevňená sídla, opevňená správní centra, občasné rezidenční objekty, strážní objekty) a správně poznamenává, že mezi typologickými variantami existují překryvy (str. 247), což zvláště platí v zařazení do kategorie hrazených nebo opevňených sídel. Snad je možné se zastavit u věty: „Bez hlubšího zkoumání tak nikdy nemůžeme výsledný stav považovat za finální, úplný a jedině možný“ (str. 244). Zde je možno dodat, že ani hlubší zkoumání nevede k finálnímu, úplnému a jedině možnému výsledku, ale to platí o celé vědě a procesu poznávání. Výsledky proměny sídel odrážejících proměny společnosti autor charakterizoval v jednotlivých staletích. Pro 13. stol. by asi bylo vhodné rozdělení na první a druhou polovinu. Pozoruhodný je autorův postřeh týkající se přítomnosti věže u dvorů v subkapitole „Sídla jako indikátor

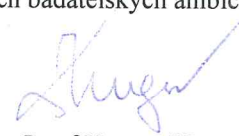
sociálních vztahů v krajině“ (str. 255-259), který může souviset s mezní sociální skupinou. Závěr (str. 260-264) je jen shrnutím některých poznatků. Autor se domnívá, že „...kastelologie by měla být vědou o symbolických systémech“ (str. 262), což lze akceptovat, ale zároveň lze dodat, že do tohoto oboru se vejde i celá řada dalších témat, jako například vztah člověka a sídla, stavitelství, památková ochrana, prezentace veřejnosti a našla by se i další. Použité prameny a literatura (str. 265-290) svědčí o hlubokém vhledu autora do problematiky, ale literatura z Polska nebo Rakouska je zastoupena jen minimálně nebo vůbec.

K disertaci je připojeno několik exkurzů se zvláštním stránkováním. Exkurz 1: Nejmenší sídla z archeologické perspektivy (str. I-XIV) se zabývá interpretací výsledků výzkumů několika lokalit na nichž lze některé objekty interpretovat jako pozůstatky po věžích. Druhý exkurz (str. XV-XXXII) je věnován modelování přirozených vlastností krajiny s využitím velikých zobrazovacích možností. V třetím exkurzu jsou představeny výsledky dokumentace drobných vrchnostenských sídel na Křivoklátsku, které se autor zúčastnil (str. XXXIII-LI). Čtvrtý exkurz je věnován výsledkům výzkumu zaniklé vsi Rovný (LIII-LXXIII), kde byl použit povrchový průzkum spojený s pedologickými vrty, magnetometrickým měřením a cílenou sondáží. Lokalita se tak zařazuje mezi několik sídel nižší šlechty, která byla v Čechách a na Moravě archeologicky zkoumána. Vedle Kovalova a Tlestek, by to mohly být i Popice (Motte u Popic (okr. Břeclav), *Casteologica Bohemica* 5, 1996, 217–226), a mohl se uvést i zatím ne zcela kompletně publikovaný Rýmařov. Problém jsou digitální přílohy na CD, které se mně ani přes dopomoc osob které se v této technice lépe vyznají, nepodařilo otevřít. Jestliže je to problém dnes, tak ta dvacet až třicet let to problém nebude, protože k přečtení již nebudou žádné možnosti.

Podle požadavků Studijního a zkušebního řádu ZČU lze práci zhodnotit následovně:

- a) Pro obor se jedná o práci významnou, protože pracuje s metodami, jejichž užitečnost prověří teprve budoucnost.
- b) K řešení problému přistoupil autor se složitým definováním metod, které využil pro uchopení problému z velké šířky.
- c) Práce v mnoha směrech přesahuje avizované téma. Ve výsledcích práce postrádám kapitolu o vrchnostenských sídlech a dvorech přinejmenším ve střední Evropě v době římské, stěhování národů a časném středověku. Postrádám také kapitolu o stavu výzkumu těchto lokalit ve střední Evropě, přinejmenším Německo, Polsko a Slovensko. Přínos autora k problematice těchto lokalit v Čechách je však zřejmý.
- d) Práce je systematicky členěná, ale málo přehledná kvůli množství poznámek a odkazů. Po formální stránce má velmi dobrou úroveň. Jazyk je velmi komplikovaný a někdy málo srozumitelný.
- e) Publikované práce od roku 2011 svědčí o publikačních schopnostech i orientaci na nejnovější technické možnosti.
- f) Práci doporučuji k obhajobě a autorovi přeji aby alespoň část svých badatelských ambicí v budoucnu uskutečnil.

V Brně dne 16. prosince 2017.

Prof. PhDr. Josef Unger, CSc.

Západočeská univerzita v Plzni

Doručeno: 03.01.2018

ZCU 000141/2018

listy: 2

druh:

přílohy:

ZCUPes112a9a3